

HASAN-AGINA MEDRESA U SREBRENICI

Emrah ĐOZIĆ
emrahdjozic94@gmail.com

SAŽETAK: Hasan-agina medresa u Srebrenici spada u red nižih bosanskohercegovačkih medresa. Autor u radu donosi historijat nastanka Medrese, prezentira podatke o vakufima Medrese i njenom najvećem vakifu, Selmanagi, nastavnom planu Medrese, muderisima i učenicima Medrese iz posljednjih generacija. Rad se u najvećoj mjeri temelji na neobjavljenoj arhivskoj građi i dokumentima iz Arhiva Bosne i Hercegovine i Gazi Husrev-begove biblioteke.

Ključne riječi: Hasan-aga, Selman-aga, medresa, Srebrenica, Haki-ef. Dozić

Uvod

Prema izvještaju Ulema-medžliša, u Bosni i Hercegovini je između dva svjetska rata postojalo 40 medresa, među kojima je bila i Medresa u Srebrenici. Spadala je u red nižih medresa. U vrijeme prestanka rada Medrese 1930. godine na području Srebrenice i okoline bile su 3.224 bošnjačke kuće. (Ulema-medžlis, 1932) Imajući u vidu broj bošnjačkog stanovništva na području Srebrenice u to doba, Medresa je osiguravala dovoljno vjerskog kadra za potrebe muslimana, u čemu se ogleda njen najveći značaj.

O medresi u Srebrenici nema zasebno objavljenih istraživanja. Tek usput o njoj su pisali pojedini autori referirajući se na članak objavljen u *Bosni*¹ ili na tekst Hifzije Suljkića² objavljenog u *Islamskoj misli*³. U ovom radu nastojat ćemo, shodno

dostupnim dokumentima, osvijetliti barem jedan dio historije ove institucije, naročito onaj koji se odnosi na naziv medrese, vakufe i vakife medrese, njen izgled i položaj i današnje stanje.

Rad se pretežno oslanja na arhivske dokumente, posebno iz vremena obnove vakufname, iz 1918. godine, kao i, djelimično, na intervju s ljudima koji pamte zgradu srebreničke medrese.

1. Hasan-agina medresa

U drugoj polovini 17. stoljeća putopisci spominju da u Srebrenici ima šest džamija, jedna tekija, tri mekteba, han i hamam. (Čelebi, 1996) Medrese u to vrijeme nije bilo. (Korkut, 1983) Postoji velika vjerovatnoća da je Srebrenica imala medresu krajem 17. ili početkom 18. stoljeća, u vrijeme

kada je u gradu živjelo više od 5.000 stanovnika. (Djedović, 2012:50) Međutim, ono što je sigurno jeste da je medresa o kojoj govorimo sagrađena polovinom 19. stoljeća na temeljima dotrajalog mekteba i to prije 1866. godine. (*Bosna*, 1866)

Ova medresa se početkom 20. stoljeća spominje pod imenom *Hadži Hasan-agina medresa*. U Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu u fondu medresa nalazi se i fond medrese u Srebrenici i to pod nazivom *Hasan-agina medresa*. (Arhiv GHB)⁴ Medresa je ime dobila po Hasan-agi, sinu rodonačelnika poznate srebreničke familije Selmanagića.

Međutim, novootkriveni arhivski dokumenti dokazuju da je zapravo otac Hasan-age bio vakif ove medrese koji je uvakufio brojne nekretnine kao srf vakuf⁵, dok je druge uvakufio kao evladijet vakuf.⁶ U jednom

za ustupljene dokumente.

⁵ Srf vakuf je samostalni vakuf.

⁶ Evladijet vakuf je posebna vrsta vakufa u kojem se prihodima od vakufa koriste njegovi nasljednici prema vakufnami. Kada umre posljednji nasljednik, evladijet vakuf prelazi u srf - samostalni vakuf.

¹ List *Bosna* je prvi zvanični vilajetski list Bosne i Hercegovine. Izlazio je u periodu od 1866. do 1872. godine.

² Hifzija Suljkić, imam i spisatelj. Svoj radni vijek proveo je u Zvorniku gdje je oko 40 godina pisao i objavljivao radove iz naše vjerske i kulturne historije.

³ *Islamska misao* je list Starješinstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji. Izlazio je u periodu od 1979. do 1992. godine.

⁴ Zahvaljujem se ljubaznom osoblju Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu kao i Arhiva Bosne i Hercegovine



Fotografija Hasan-agine medrese u Srebrenici (Arhiv GHB)⁷

dokumentu, koji se nalazi u Arhivu Bosne i Hercegovine a odnosi se na medresu u Srebrenici i porijeklo njenog nastanka, piše: "Otac h. Hasanage Selmanagića uvakufio je nekretnine u raznim kat. općinama i to neke kao evladijet vakuf a neke kao srf vakuf, ali pošto su te vakufname izgubljene, navodno ih je Hadži Hasanaga Selmanagić obnovio u vremenu od godine 1897. do 1905. – naime – kad je ovdje bio merhum kadija Šehić, ali uza sve to što su knjige sve pretražene nije se moglo ovdje ništa o tome pronaći." (Arhiv BiH) Prema ovom dokumentu Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu, hadži Hasan-aga Selmanagić obnavlja vakufnamu koju je njegov otac ostavio, a koja je bila izgubljena. Na osnovu toga može se zaključiti da prvobitni vakif medrese u Srebrenici nije Hasan-aga, već njegov otac Selman-aga, ali da je ona naziv dobila po Hasan-agi koji je obnovio vakufnamu svog oca.

Na prostoru gdje je izgrađena Medresa postojao je ruševan mektepski objekat kojeg je trebalo obnoviti. Pošto u blagajni nije bilo dovoljno sredstava

za obnovu mekteba, "djeca nisu imala gdje da se školuju u posljednje vrijeme. Osim toga, ni hodže nisu nastojale da djecu uče, jer za ovaj rad nisu primali plate. Ove neprilike stajale su na putu učenju djece, što je bilo sažaljenja dostojno." (Bosna, 1966) Ugledni i imućni stanovnici Srebrenice osigurali su sredstva za obnovu, a kako je sredstava bilo više nego što je bilo potrebno za mekteb, umjesto mekteba napravili su Medresu. Nakon toga, pobrinuli su se da dovedu i muderisa koji će podučavati djecu. Za potrebe Medrese osnovali su i poseban vakuf od čijeg prihoda se Medresa izdržavala.

"Vakufu koji je namijenjen za uzdržavanje medrese u Srebrenici poklanjalo je nekretnine više poznatih i bogatih Srebreničana i Srebreničanki. Iz službenog naziva ovog vakufa krajem 19. stoljeća koji glasi *Vakuf hadži Selmanage, hadži Rustembega i hadži Ruki hanume medrese*, to dobro vidimo. Pored Selman-age, u vakuf medrese u Srebrenici su vakufili i Rustem-beg i Ruki(ja) hanuma. Ovaj Rustem-beg je rodonačelnik poznate

srebreničke familije Rustembegovića. Jedina za sada poznata žena vakif u Srebrenici, Ruki(ja) hanuma, vjerovatno je iz neke značajne familije ovog grada." (Djedović, 2012) Hadži Mustafa-beg Rustembegović ostavio je brojne nekretnine koje su bile zavedene u gruntovnici pod oznakom K.O. ul. 14, 15, 54, 60 vrsta mirije te pod oznakom K.P ul. 4 vrsta mulk. S obzirom na to da njegova zaostavština nije odmah uvakufljena, njegov sin Avdi-beg Rustembegović pokrenuo je 1917. godine pred Kotarskim šerijatskim sudom u Srebrenici postupak radi okončanja uvakufljenja. (Arhiv BiH) Vjerovatno isto kao u slučaju Selman-age i njegovog sina Hasan-age Selmanagića.

Kako navodi Suljkić, zgrada medrese bila je sagrađena prizemno na coklu od lomljenog kamena i drveta. Imala je pet učionica i hodnik, dimenzija 20 × 8 × 3 m, te je bila pokrivena crijepom. Nalazila se s lijeve

⁷ Zahvaljujem se mr. Mehi Manjgi, voditelju fototeke Arhiva Gazi Husrevbegove biblioteke u Sarajevu, za ustupljenu fotografiju.

strane od ulaznih vrata u Čaršijsku džamiju. Između nje i džamije bio je prolaz koji je vodio na donji, dijelom ukopan u zemlju, dio zgrade u kojem se nalazila gasulhana. (Đozić, 2020) Spadala je u red *nižih kotarskih medresa*, što je podrazumijevalo da je radila po posebnom planu i programu jer su je upisivala djeca bez općeg osnovnog znanja, a često i bez osnovnog poznavanja vjere i arapskog pisma. (Ulema-medžlis, 1932)

Nakon austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine sačinjeni su prvi izvještaji Zemaljske vakufske komisije za Bosnu i Hercegovinu i Zemaljskog vakufskog povjerenstva za Bosnu i Hercegovinu. U tim izvještajima spominje se vakuf medrese u Srebrenici. U izvještaju iz 1893. godine se vidi da je, prema proračunu, vakuf Medrese dobro situiran i da kao takav ima najbolji suvišak među srebreničkim vakufima. Vakuf Medrese u to vrijeme posjeduje 29 zemljišnih parcela pod zakupom i ima ukupan suvišak od 443,59 forinti. (Arhiv GHB) U proračunima iz 1912. i 1913. godine na području Srebrenice se spominje vakuf Medrese, a osim Medrese se spominju i drugi vakufi, poput vakufa džamije Bratunac, Crvena rijeka, Čaršijska, Dobrak, Hadži Iskender – Bijela, Petrić, Potočani, Tokoljak, Musala, tekije u Konjevićima i drugi. (Vakufsko-mearifski sabor, 1913) U ovim izvještajima uočljivo je pozitivno poslovanje i suvišak vakufa Medrese.

U Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu nalazi se dokument iz 1910. godine (1327.h.g.)

⁸ Vjerovatno se odnosi na mahalul Crvena Rijeka, nedaleko od Medrese, gdje je bilo i stanovnika porodice Siručić.

⁹ Na spisku se nalazi 25 upisanih učenika, ali nismo bili u mogućnosti ispravno pročitati sva imena sa spiska. Zahvaljujem se dr. Elviru Duranoviću, bez čije pomoći bismo bili uskraćeni za prijevod ovih spiskova sa staroosmanskog jezika.

¹⁰ Na spisku se nalazi 11 učenika koji su pristupili završnom ispitu, ali, kao i na prethodnom spisku, skoro je nemoguće ispravno odgonetnuti imena i prezimena pojedinih.

¹¹ Hadži Ali efendija Đozić rođen je početkom 19. stoljeća. Prema porodičnom

o upisanim učenicima u medresu u Srebrenici. Učenici su, kako se navodi u dokumentu, izučavali predmete: Nahv, Halebi, Avamil, Sarf, Maksud i Durjekta. Te godine upisani su sljedeći učenici:

1. Salih, sin hadži Mahmud-age, Siručić iz Mahale.⁸ Upisan 1902.
2. Sulejman, sin Davuda, Hirkić iz Kutuzera. Upisan 1901.
3. Abdulah, sin Husejin-age, Karić iz Suhe. Upisan 1906.
4. Zaim, sin Mula Saliha, Bilibović iz Peći. Upisan 1906.
5. Jusuf, sin Ibrahima, Mandžić iz Gladovića. Upisan 1906.
6. Latif, sin Šaćira, Malić iz Milačevića. Upisan 1906.
7. Vejsil, sin hadži Mahmud-age, Siručić. Upisan 1906.
8. Hasan, sin hadži Alije, Delić iz Moševeća. Upisan 1906.
9. Ramo, sin Sulejmana, Mandžić iz Gladovića. Upisan 1906.
10. Omer, sin Ahmeda, Hamzić iz Gladović. Upisan 1906.
11. Jusuf, sin Redže, Kovačević iz Peći. Upisan 1907.
12. Osman, sin umrlog Saliha, Ibrahimović iz Joševe. Upisan 1909.
13. Alija, sin Saliha Mandžić, iz Ljeskovika. Upisan 1909.
14. Jusuf, sin Ismaila, Smajlović iz Tokoljaka. Upisan 1909.
15. Ejmen, sin Jusufov, Hasanović iz Ljeskovika. Upisan 1909.
16. Alija, sin Omera, Bekrić iz Jagonje. Upisan 1909.
17. Ahmed, sin Mahmuda, Suljić iz Pusmulića. Upisan 1909.

predanju u Srebrenicu je doselio iz Nikšića, nakon pada Nikšića i protjerivanja muslimana iz njega. O njegovom životu ne zna se mnogo. Najvjerovatnijeda je školovanje završio u Turskoj, ali ti podaci nisu dokumentovani. Nije poznato kada je umro i gdje je ukopan.

¹² Hadži hafiz Abdulah efendija Đozić rođen je u Srebrenici oko 1860. godine. Sin je Ali efendije, prethodno navedenog imama. Malo je poznatih informacija o njemu. Nisu poznati podaci o njegovom školovanju. Dugo godina je bio muderis u srebreničkoj medresi. Ujedno je bio i imam Čaršijske džamije u Srebrenici.

18. Meha, sin Saliha, Numanović iz Ljeskovika. Upisan 1909.⁹

U istom Arhivu nalazi se i dokument od 20. juna 1912. godine koji je zapisnik o održanom završnom ispitu u Medresi. Jedanaest učenika je pristupilo završnom ispitu:

1. Mustafa, sin Šaćira, Malić iz Milačevića. Upisan 1906.
2. Jusuf, sin Redže, Kovačević iz Ričice. Upisan 1907.
3. Ahmed, sin Dervišov, Luković iz Bešića. Upisan 1908.
4. Mehmed, sin Mula Mustafe, Džananović iz Osatice. Upisan 1907.
5. Emin, sin Mula Begana, Begić iz Ričice. Upisan 1911.
6. Ahmed, sin Mula Hamida, Halilović iz Klotijevac. Upisan 1911.
7. Ibrahim, sin Sulejman, Alić iz Dobraka. Upisan 1912.¹⁰ (Arhiv GHB)

Medresa u Srebrenici se posljednji put spominje u izvještaju o radu Ulema-medžlisa iz 1932. u Sarajevu. U izvještaju piše da je u Bosni i Hercegovini u proteklom periodu postojalo 40 medresa. U mjesecu julu 1930. god. radilo ih je 18, dok ih je 22 prestalo s radom. Među medresama koje su prestale s radom je i Medresa u Srebrenici.

Poznati muderisi srebreničke medrese bili su: Šerif-ef., Hadži Ali-ef. Đozić¹¹ i Hadži Abdulah-ef. Đozić¹². (Suljić, 1989) Posljednji muderis (Đozić, 2012) Hasan-agine medrese, i upravitelj vakufa medrese bio je Haki-ef. Đozić¹³

Godine 1910. bio je član Vijeća Okruga srebreničkog. Nije poznato kada je umro.

¹³ Haki (ili Hakija kako se u nekim izvorima spominje) ef. Đozić rođen je 1872. a umro 23.1.1935. godine. Školovanje je, najvjerovatnije, završio u Istanbulu. Bio je zasigurno jedan od najučjenijih imama Podrinja u periodu u kojem je živio. U Srebrenici je obavljao dužnosti imama Čaršijske džamije, imama-matičara. Također bio je član i Vijeća Okruga srebreničkog kotara. Iz Srebrenice je odseelio u Bratunac gdje je obavljao dužnost džematskog imama. Posljednji je i dugogodišnji muderis medrese u Srebrenici.



Današnji izgled Čaršijske džamije u Srebrenici i Islamskog centra dr. Ahmed-ef. Smajlović koji je sagrađen na temelju Hasan-agine medrese. Foto: Ahmed-ef. Hrustanović

čiji potpis nalazimo na spiskovima učenika¹⁴ i izvještajima koje je dostavio Vakufsko-mearifskom povjerenstvu. (Arhiv GHB) Među posljednjim softama ove medrese bili su: Lutfo Malić¹⁵, Suljo Hilkić, Bego Smailović, Husein Bašić, Ibriš Hasanović, Ahmed Smailović, Rašid Smajić-Džinan¹⁶ i drugi. (Suljkić, 1989)

Poslije prestanka rada ove škole do njenog rušenja u zgradi su povremeno stanovali neki imami i mujezini, a korištena je i kao han za putnike i goste. (Đozić, 2020) Jednu od prostorija, pod zakupom, koristila je srebrenička poljoprivredna zadruga,

¹⁴ Spiskovi učenika dostupni su u Arhivu GHB, napisani su na staroosmanskom jeziku.

¹⁵ Bio je imam džamije u srebreničkoj mahali Crvena Rijeka.

te se u njoj otkupljivalo bobičasto voće i osušeno bilje. (Pašić, 2020)

Zgrada medrese porušena je u jesen 1988. godine u petak nakon ikindije namaza¹⁷, zajedno sa Čaršijskom džamijom koja je i obnovljena prije Agresije (1992 – 1995) iako nije bila u potpunosti dovršena. Nakon Agresije Čaršijska džamija je obnovljena, a na mjestu gdje se nekada nalazila Medresa danas je izgrađen *Islamski centar dr. Ahmed ef. Smajlović*.

Zaključak

Hasan-agina medresa u Srebrenici sagrađena je polovinom 19. stoljeća,

¹⁶ Bio je član Udruženja ilmijje NRBiH. Preselio je 1956. godine.

¹⁷ Ovu informaciju potvrdio nam je Bekir Đozić koji je s Hamedom, Sejidom i Rešidom Đozićem klanjao

prije 1866. godine. Spadala je u red nižih medresa. Iako se u dokumentima spominje kao Hadži Hasan-agina medresa u Srebrenici, njen prvi osnivač i utemeljitelj je Selman-aga, otac Hasan-agin. S obzirom na to da je u svom kratkom periodu djelovanja iznjedrila više imama koji su svoju dužnost obavljali na području Srebrenice, Hasan-agina medresa bila je veoma značajna za razvoj vjerskog života muslimana srebreničkog kraja. Radila je do 1930. godine. Nakon prestanka rada medrese zgrada je korištena kao han ili je izdavana pod zakup. Na njenom mjestu danas se nalazi *Islamski centar dr. Ahmed ef. Smajlović*.

posljednju ikindiju u Čaršijskoj džamiji gdje su poslije namaza iznijeli iz nje preostale stvari, kao i iz medrese, nakon čega je uslijedilo rušenje.

Izvori i literatura

Arhivski dokumenti

- Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Fond: Vrhovni šerijatski sud u Sarajevu, Opći spisi, K-132, 1919.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, Fond: Fototeka, NF-4138-001.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, Fond: Medrese, Opći spisi, ZM-11-1350/1903; ZM-11-1351/1904; ZM-11-1352/1905; ZM-11-1353/1908; ZM-11-1354/1913.
- Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, Fond: Zemaljskog vakufskog povjerenstva, Opći spisi, ZVP-1005/93-117.

Literatura

- (1913). Vakufsko-meširifski sabor u Sarajevu, *Proračuni vakufa Bosne i Hercegovine za godinu 1913*. Sarajevo: Vakufska centralna zaklada, štamparija "Naroda".
- (1932). *Prvi izvještaj o radu Ulema-medžlisa u Sarajevu*. Sarajevo: Državna štamparija.
- (1966). Vilajetske vijesti, *Bosna*, broj 25., str. 1.
- Čelebi, Evlija (1996). *Putopis*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Djedović, Rusmir (2012). "Vakufi u gradu Srebrenici od 15. do 20. stoljeća". *Baština sjevernoistočne Bosne*, 2010, broj 3: str. 50.

- Đozić, Adib (2012). "Gradske džamije Srebrenice". *Srebrenica kroz minula stoljeća*, 2012, broj 1: str. 50.
- Korkut, Halima (1983). "O vakufima u sjeveroistočnoj Bosni". *Anali GHB*, 1983, broj 9-10: str. 99.
- Suljkić, Hifzija. (1989). "Spomenici islamske kulture u Srebrenici". *Islamska misao*, 1989. str. 188.

Intervjui

- Đozić, Bekir. Intervju obavljen 28.8.2020. godine, privatni arhiv autora.
- Pašić, Mujo. Intervju obavljen 9.9.2020. godine, privatni arhiv autora.

الموجز

مدرسة حسن آغا الإسلامية في سريبرينيتسا

إمراه جوزيتش

كانت مدرسة حسن آغا الإسلامية في سريبرينيتسا من المدارس الإسلامية الابتدائية في البوسنة والهرسك. يستعرض الكاتب في هذا المقال تاريخ نشأة المدرسة والبيانات المتعلقة بأوقافها، وأكبر واقفيها سلمان آغا، ومنهجها التعليمي، ومدرسي المدرسة وتلاميذها من الأجيال الأخيرة. ويستند المقال في الغالب على المادة الأرشيفية والوثائق غير المنشورة الموجودة في أرشيف البوسنة والهرسك ومكتبة الغاز خسروك.

الكلمات الرئيسية: حسن آغا، سلمان آغا، المدرسة الإسلامية، سريبرينيتسا، الشيخ حقي جوزيتش.

Summary

HASAN-AGA'S MADRASA IN SREBRENICA

Emrah Đozić

Hasan-aga's madrasa in Srebrenica is of the lower ranked madrasas in Bosnia and Herzegovina. In this article the author presents a history of this madrasa along with data about its waqifs highlighting the information about its most significant waqif, Selman-aga. Teaching plan and program of the madrasa, as well as students of its later generations are also discussed here. The article is, in the greater part, based on unpublished data and documents found in the Archive of Bosnia and Herzegovina and those of Gazi Husref-bay's library.

Key words: Hasan-aga, Selman-aga, madrasa, Srebrenica, Haki-ef. Đozić